

Banky.

Dr. C. Horáček.

Bankami rozumějí se v národochospodářské nauce takové podniky, které především plní dvě funkce: funkci zprostředkování úvěru a obstarávání platů. V prvé funkci vstupují banky jako prostřednice mezi toho, kdo hodlá úvěr poskytnouti, tedy kdo hledá umístění pro svůj západní kapitál, a toho, kdo úvěru potřebuje, krátce mezi věřitele a dlužníka. Proto rozeznávají se bankovní obchody passivní (jako obchod depositní, emisní) a obchody aktivní (jako eskomptní, lombardní), dle toho, zdali banka jako prostřednice má právní postavení dlužnice nebo věřitelky, a jest ovšem třeba z důvodů likvidnosti zachovávat časový souhlas mezi obchody passivními a aktivními. Obojí musí být buď krátkodobé nebo dlouhodobé. Proto krátkodobý úvěr obstaráván jest zpravidla jiným druhem bank než úvěr dlouhodobý, zejména hypoteční, jenž předpokládá organisaci zcela zvláštní (výdej listů zástavních, obligací komunálních, melioračních, železničních atd.).

Národochospodářský prospěch úvěrní funkce bank spočívá především v usnadnění a ulehčení úvěrních styků vůbec, pro věřitele v poskytnutí přiležitosti k rychlému zužitkování volných kapitálů a ve větší poměrně bezpečnosti a stálosti vkladů u bank než u soukromých dlužníků, pro dlužníka pak v snadnějším i stálejším úvěru, než jaký poskytnouti může soukromý věřitel. K tomu přistupuje výhoda vyrovávací tendenze míry úrokové, jejíž úroveň při organisaci bankovní a vzájemné její soutěži mnohem líp se přizpůsobuje skutečným poměrům trhu peněžního, to jest nabídce a poptávce po kapitálech západních. Konečně padá na váhu přiležitost k úsporám a možnost soustředění drobných kapitálů k účelům podnikání ve velkém rozsahu.

Vedle úvěrní vykonávají banky i funkci platební. Nahrazují bud přímo zvláštními úvěrními papíry, jako bankovkami, cheky, směnkami, kovové peníze, aneb obmezuji užívání platidel vůbec zařízením žirovým a súčtovacím. Ovšem i tato funkce vyžaduje zpravidla zvláštní organisace bankovní. Zejména to platí o bankách cedulových, jichž bankovky především plní tento úkol. Národochospodářské prospěchy z toho plynoucí jsou známy. Nejen úspora opotřebování mincí kovových, nákladů ražebních, výloh dopravních a vůbec nepohodlí s užíváním drahého kovu při velikých platech spojeného, nýbrž ještě mnohem důležitější se stanoviska národochospodářského vlastnost spočívající v pružnosti bankovek. Bankovky vydávané na základě soukromohospodářských úvěrních obchodů

banky cedulové přizpůsobují se totiž samočinně vznikající neklesající potřebě platidel, ony, jak se říká, samy regulují svůj oběh.

Vedle funkce úvěrní a platební ovšem i dosavad již banky provozovaly také obchody jiné. Ony sprostředkovaly také koupi a prodej cenných papírů, zahraničních směnek (devis), валют, drahých kovů, směňovaly cizí hodnoty, uschovávaly a spravovaly svěřené jmění, a konečně zabývaly se i t. zv. obchody zakladatelskými, to jest financovaly zřizování různých podniků úvěrních, dopravních, tržebních i průmyslových. Avšak tato další činnost bank byla u porovnání s jich obchody úvěrními a platebními zpravidla jen podřízenějšího významu. Zejména obchody zakladatelské většina bank vůbec dříve neprovozovala, na ony banky pak, které hlavní svou činnost hledaly právě na tomto poli, bylo namnoze pohlíženo s jistou nedůvěrou. Spatřována v tom jakási odvážná spekulace, která s vlastním posláním bank není dobře slučitelná, snaha po rychlých a nemírných ziscích, jež solidnosti bank není ku prospěchu. Poukazováno k nepříliš vábným zkušenostem, které banky v různých zemích s takovou zakladatelskou činností měly, při čemž jakožto odstrašující příklad uváděn pověstný Crédit mobilier v Paříži a jiné.

V těchto názorech i v rozsahu působnosti bank, jak v posledních desetiletích ve skutečnosti se vytvářila, nastal veliký obrat. I dnes ještě ovšem hlavní činnost bank spočívá na poli úvěrním a platebním. Ale daleko tím není vyčerpána. Bankám stalo se toto pole úzkým a ony jeví zřejmou tendenci činnost svou rozšířit na jiné, mnohem širší obory, které jim původně byly cizí aneb aspoň byly jen pořídku a ojediněle od nich pěstovány. Nejprve to byl velkoobchod, na který banky rozšířily svou činnost, vstupujíce v mnohých oborech tržby mezi výrobce a obchodníky. Tak velkoobchod cukrem, lihem, uhlím, petrolejem, kávou, vínom a mnohým jiným zbožím očl se namnoze v rukou bank. Došlo k tomu různým způsobem. Nejčastěji se tak stalo tehdy, když banka poskytla nějakému výrobcovi, obyčejně akciovému podniku, ku př. cukrovaru, těžařstvu, továrně atd., značný úvěr a stala-li se úvěruschopnost tohoto podniku pochybnou. Banka pak měla zájem na tom, aby vykonávala svým vlastním orgánem na podnik vliv, po případě aby sama obstarávala odbyt jeho výrobků na svůj účet. Nebo banka stala se komisionárkou podobného podniku a provozovala tak sama obchod s oním zbožím. Tak vznikala u velkých bank oddělení pro zboží, jichž řediteli byli nikoliv odborníci bankovněúvěrní, nýbrž komerční. Z toho pak vyplývalo, že banka se později neobmezovala jedině na zboží vlastního původu, to jest podniku, jemuž úvěr poskytla, nýbrž rozšířila svou obchodní činnost na zboží toho druhu vůbec, tedy ku př. na obchod cukrem, petrolejem atd. Tak vznikla obchodní činnost bank, dnešního dne tak valně rozšířená.

Odtud byl jen přirozený krok další, když banky, neobmezujíce se jen na vlastní tržbu, počaly jevit zájem i o samotnou výrobu.

zboží a statků, jimiž obchodovaly. Tak došlo nejprve k financování, pak k přebírání i zakládání nejrůznějších podniků výrobních rozmanitých oborů průmyslových. Banky stávaly se výrobci textilními, strojními, chemickými atd. A snažily se přímo některé obory průmyslové ovládnouti.

Vzniká otázka, jaké účinky má toto rozšíření působnosti bank z vlastního oboru úvěrního a platebního na širé pole tržby a průmyslu. Účinky ty jsou povahy hospodářské i sociální. S hlediska prvého nelze přehlédnouti, že přímá účast velkých bank v podnikání obchodním a průmyslovém přispívá značně k urychlení soustředovací tendence, jež jest zejména velkovýrobě průmyslové vlastní. Bankovní podnikání vyznačuje se silou kapitálovou, která bankám daleko spíše jest k disposici než každému jinému subjektu podnikatelskému. Tato převaha kapitálová ve vzájemné soutěži přichází k platnosti, banky jsou s to slabší konkurenty vytlačiti a zdolati. Tato tendence přirozeně vede k tvoření kartelů a trustů mezi zúčastněnými bankami samými. Vznikají silné svazy v jednotlivých odvětvích výrobních, jichž nositeli jsou hlavně banky. Soutěž outsidrů proti tomu jest bezmocnou a tito jsou nuceni vzdáti se samostatné existence a odevzdati se mocným bankám na milost a nemilosť.

To vede dále k faktickým monopolům tržebním a výrobním a ke všem důsledkům monopolovým: ovládání trhu, jednostrannému diktování cen, vykořisťování spotřebitelstva atd. Ovšem s druhé strany nejsou ani některé příznivé účinky vyloučeny, jako úspora režijních nákladů, využitkování pokroků technických, racionálnost výroby, zamezení nadvýroby a tím i znesnadnění hospodářských krisí a pod.

Ale i po stránce sociální toto zasahování bank v obory soukromého podnikání tržebního a průmyslového není bez významu. Jím podporuje a utvrzuje se kapitalistický ráz ve vývoji hospodářském. Pojem t. zv. kapitalismu není zcela určitý a vyhraněný, ale celkem lze jím rozuměti onen stupeň vývoje hospodářského, na kterém ve výrobě a oběhu statků i v distribuci národního důchodu podstatný úkol připadá movitému kapitálu. Čím tento význam kapitálu je větší, tím hospodářství »kapitalističejší«. Ale pronikavá účast bank ve všech oblastech hospodářskél, podnikání přivádí právě z nahromaděných reservoirů bankovních kapitál přímo do života hospodářského. Kapitál bank zúrodňuje a podněcuje všechny obory podnikání, ale vtiskuje jim zároveň svůj zvláštní ráz. Převaha kapitálu nejen jakožto činitele výrobního, nýbrž zejména i jakožto faktora distribučního, rozhodného pro poměr účasti jednotlivých činitelů výrobních na rozvržení celkového národního důchodu, tedy vykonávajícího vliv na výši mzdy a sociální postavení dělnictva, vystupuje tím značně do popředí. A v tom jest jistá povážlivá otázka sociální. Vlivem bank se takto sociální protivý přiostřují. Banky provádějí soustředování kapitálu a velkovýroby, ony uspišují onen akumulační postup, o němž psal

Marx, že vede soustavně k stále výlučnějšímu podnikání, k expropriaci drobných podnikatelů podnikateli velkými, kteří na konec sami společností budou vyvlastněni.

Tento postup a toto nebezpečí zasahování bank v soukromopodnikatelskou činnost výrobní a tržební bylo v posledních letech, zejména i v dobách válečných, značně posíleno a urychleno a zajímavě jest, že i v novoročním projevu ministra obchodu našeho nového státu se ozývá jakýsi tlumený ozvuk tohoto nebezpečí. Nesnadno dnes tvrditi, bude-li vývoj onen pokračovati, aneb nenastane-li zase zpětná tendence za změněných poměrů, kdy celé národní hospodářství ocítá se v těžké krizi a kdy na sponstách a zříceninách světové války teprve nový život kulturní a hospodářský opět bude třeba vybudovati. Neboť není pochyby, že následky katastrofální poruchy, kterou celá společnost lidská touto šílenou válkou na poli kulturním a hospodářském utrpěla, budou hluboké a dlouhotrvající. Tak jako vychází Evropa z tohoto moře krve a zkázy obnovena politicky, jest možno, že nadcházejí i vážné a pronikavé proměny její hospodářské struktury. Doufejme, že proměny ty budou pokrokem k lepšímu a že příštímu lidstvu přinesou život šťastnější a dokonalejší.

□ □ □

K reformě obchodních a živnostenských komor.*)

JUDr. Václav Schuster.

Obchodní a živnostenské komory jsou produktem merkantilistické soustavy. Obchodní komory ve Francii, prvá r. 1650 v Marseille, další r. 1700 v Dunquerque, r. 1701 v Lyoně, Rouenu, Bordeaux a jinde vznikly souběžně s pronikáním merkantilistické politiky hospodářské. Za válek napoleonských přešla myšlenka tato na půdu německou a r. 1802 zřízeny byly obchodní komory v Kolíně n. R. a jiných městech porýnských. Na půdě rakouského mocnářství vznikly první obchodní komory r. 1811 v lombardsko-benátských provinciích císařství rakouského, nehledíme-li ovšem k instituci bolzanské, kde již r. 1635 vzniklo obchodní sdružení, jehož dědicem a pokračovatelem jest tamní nynější obchodní a živn. komora. Min. výnos ze dne 15. prosince r. 1848 č. 27 ř. z. z r. 1849 nařizoval, aby byly zřízeny obchodní komory v zemích předlitavských, jež by byla vláda povinna vyslechnouti před vydáním neb změnou zákonů neb nařízení v záležitostech obchodních a průmyslových. Dle tohoto zatímního nařízení ustavila se však jedině ob-

*) Názory o reformě obch. a živn. komor tu pronesené jsou pouze projevem soukromého mínění autorova.